

Apolena Rychlíková ČERNÝ PÁTEK

V první půli listopadu se každoročně všude po internetu i na billboardech začnou objevovat reklamy na *Black Friday*. Alžák skřehotavým hlasem křičí z obrazovek a instagramové celebrity lákají své fanoušky na speciální slevy, odkazující právě k tomuto svátku nespoutaného nakupování.

Během Černého pátku dochází k erupci neekologického nakupování

Černý pátek patří ke globálně nejrůznějším nakupovacím dnům. Jedná se o marketingovou akci, při které firmy nabízejí údajně masivní slevy. Populární je především v USA, ale v posledních letech jeho obliba stoupla i v Evropě, Česko nevyjímaje. Přičemž slevy jsou často fiktivní – prostě se vypočítají z vyšší ceny, než je ta tržní. Je to past, která ale dokonale funguje.

Bezúdané nakupování má samozřejmě stinnou stránku, na kterou dlouhodobě upozorňují především ekologické organizace, udržitelé podniky či propagátoři nespoutaných modelů chování. Během Černého pátku totiž dochází k erupci neekologického nakupování, přičemž nejde pouze o utrácení samotné, ale též o to, co si lidé kupují. V nákupní horečce berou i zboží, které vlastně nepotřebují, jen proto, aby jim něco neuniklo.

Navíc v časech, kdy se na internetu běžně sbírají citlivá data, to má reklamní svět extrémně jednoduché: personalizovaná reklama útočí na nás všelichy. Zná to každý, kdo kdy nějaké zboží vyhledával na internetu. Stačí, že si *googluje* školní penál pro svou dceru, a následující týdny nevyamazete jednorozce ze svého uživatelského rozhraní. Speciální kapitolou v oblasti reklamy jsou

veřejně známé osobnosti. Především Instagram umožnil dřívě nebývalý dosah internetových influencerů a influencerek. Skoro se zdá, že každý z nich začne na sociálních sítích dřívě či později propagovat nějakou značku, nebo rovnou celý řetězec. A mnohdy se jedná o takzvanou *fast fashion* (tedy opak *slow fashion*, která dbá na ekologické i etické aspekty výroby) nebo jinak neekologické oblasti.

Přiznám se, že mě to rozčiluje. Chápu, jak je pro online celebrity lákavé podlehnout spolupráci s módními řetězci, a získat tak neomezený přístup k hezkému a trendy oblečení. Jenže pár kabátů nebo kalhot zdarma je příliš nízká cena za otřesné pracovní podmínky, které zažívají šičky v Bangladéši, a stejně tak je to extrémně nízká cena za cestu ke klimatickému rozvratu, jejíž je *rychlá móda* součástí.

Bylo by skvělé, kdyby alespoň část veřejně známých osobností své chování přehodnotila. Černý pátek, během kterého vyzvou místo k nakupování k ekologickému chování, by byl pěkným odrazovým můstkem. Třeba se nějaké sebereflexe ze strany celebrit dočkáme příští rok.

Autorka je dokumentaristka a publicistka.

výběr salonu, knihy

Ted Gioia: Hudba. Podvrtné dějiny
vybral Jakub Šofar

Čekáte-li od této více než pětisetstránkové knihy rozvíjení slavného, avšak už omšelého bonmotu, že elektrická kytara je efektivnější zbraň než samopal, tak se nedočkáte. Amerického spisovatele, historika hudby a klavíristu zajímá něco úplně jiného: že hudba nejsou jen ty zástupy vážných skladatelů se seznamy opusů, že hudba nejsou jen noty, ale také tóny. Že provázela člověka dávno předtím, než vzniklo písmo, že dějiny hudby jsou bitvou mezi magií a matematikou. Ale především, že v ní vždy měli zásadní význam rebelové, revolucionáři a vůdce „divní ptáci“, jejichž novátorské způsoby musela společnost potlačit, aby je později využila pro sebe. Platí to i v jiných oblastech: subverze je buď vytlačena zcela na okraj, nebo se stane součástí mainstreamu.

Přeložil Marek Sečkař. (Host)

Český „zpěv nenávisti“

(15) → *Dokončení*

Například proevropsky a ekologicky angažovaný levicově liberální Deník Referendum se zdá stát v jedné řadě s ultrakonzervativními médii jako Forum24 nebo Echo24, jejichž hlavní náplní je kampaň proti jakékoli (at už zelené, rudé, nebo genderové) kritice kapitalistického *statu quo*, jen nebdale překrytá heslem „obrány demokracie před Babišem“.

V hustém stínu antibabišovské jednoty se všechny rozdělily mezi politickými programy zdají nepodstatné. „Antibabiš“ legitimizuje je cokoli. Zažil jsem to v Itálii:

„Antiberlusconi“ jako hyperprogram katastrofálně vyprázdnil politický program opozice.

Tyranie diskurzivního formátu *pro*, nebo *proti* zmutovaného do zpěvu nenávisti vede k rychlému úpadku kolektivní racionality; takové protestní hlasy neobohacují popisy krizových situací o potlačené informace, slouží jen k likvidaci politických soupeřů.

Covidová mantra opozice kroužila kolem teze, že „vládní opatření jsou horší než nemoc samotná“. Připomeňme si to. Poslanec ODS Karel Krejza v květnu 2020 prohlásil, že omezování je „celé přehnané (...), virů tedy kolem sebe

Pavel Pospěch a jeho obhajoba sociologie

Katalog iracionality

Jan Lukavec

Pavel Pospěch je sociolog a publicista, který se ve svých textech nebojí zabývat i zcela konkrétními jevy; například diplomku věnoval sociologii současné české hospody. Také ve své nové knize *Neznámá společnost. Pohledy na současné Česko (Host 2021)* vychází od hmotných či každodenních artefaktů, jako jsou fronty nebo zahradní bazény, a od nich odvíjí podnětné esejistické úvahy o specifikách společenského vývoje v postkomunistické Evropě, a zvláště v Česku.

Probírá například jevy, jako je touha po autentické přirozenosti, z níž podle autora těží Andrej Babiš, nebo nedůvěra k veřejné angažovanosti, která vede k tomu, že se ze státních svátků, jež byly původně určeny k oslavě státu či širší komunity, staly dny vyhrazené soukromé spotřebě.

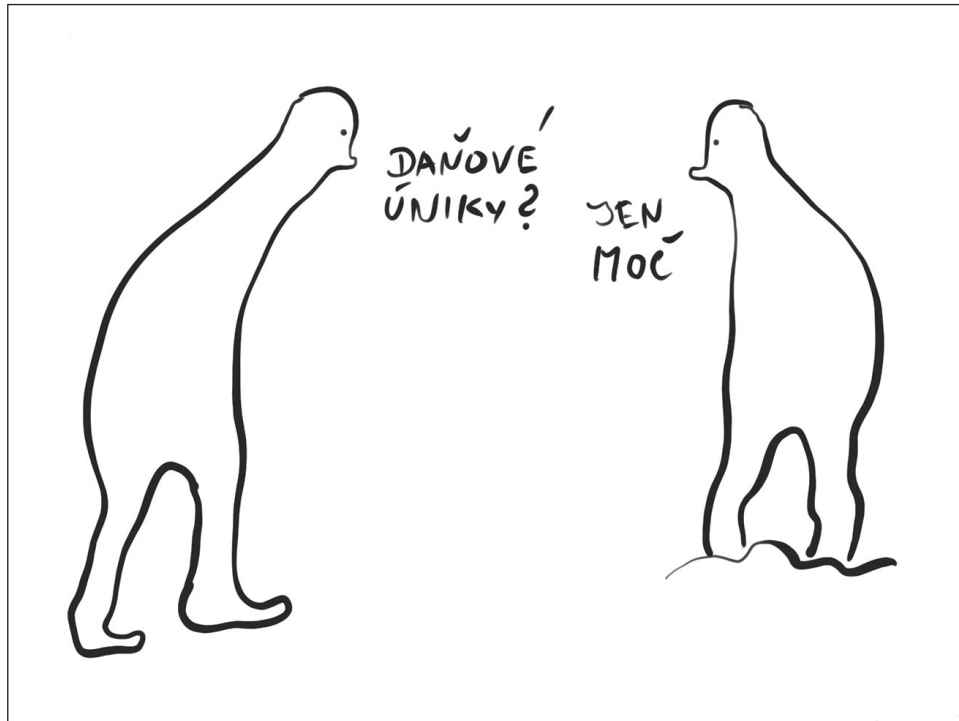
Daňové úniky mocných a bohatých se podle autora mohou pro liberální demokracii stát tím, čím byly pro komunistický režim „fronty na banány“

Obecně přitom autor poukazuje na paradoxy konzumního společenského světa, respektive na lidské záměry a plány a na často nezamýšlené důsledky našeho jednání. Pospěch sám uvádí, že jeho kniha je „jedním velkým katalogem iracionality“.

Pojednává totiž třeba o tom, jak nejen v Česku zaplavujeme města automobilovou dopravou a pak si stěžujeme, že už děti nemohou chodit samy do školy. O tom, že si Češi roku 2017 za premiéra zvolili miliardáře, protože kupodivu měli pocit, že je jedním z nich. O zmíněných zahradních bazénech, které se ale kvůli suchu nemějí napouštět, a také obecněji o tom, že sice teoreticky víme, jak zastavit klimatickou změnu, ale prakticky se tak většinou nechováme.

V případě front na zboží autor zabrousil i do hlubší minulosti. Nejprve obecně vysvětluje, že podle sociologů je můžeme chápat jako zmenšený model společnosti, protože v nich najdeme vše podstatné: obecná pravidla, kterým se musíme podřítit, i formální rovnost nastolenou pořádkem příchodu.

V sociálních vědách jsou proto frontám připisovány tři základní

Marian Palla: Katalog Iracionality, prosinec 2021, exkluzivně pro Salon

charakteristiky: rovnost, civilizovanost a racionalita.

Komunistickému režimu v Československu se ovšem podle Pospěcha podařilo místo rovnostářských, civilizovaných a racionálních front stvořit fronty „protektivní, ponižující a absurdní“, například proto, že vybraní jedinci nemuseli stát dlouhé hodiny ve frontě a do obchodu mohli rovnou zadem. A upozorňuje, že i dnes pro některé občany pravidla platí a pro jiné jako by neplatila: daňové úniky mocných a bohatých se podle autora mohou pro liberální demokracii stát tím, čím byly pro komunistický režim „fronty na banány“ pro většinu a jejich obcházení pro ty privilegované.

Znovu a lépe

Současnost umí autor osvětlit i s humorným nadhledem, například když ironicky líčí frustraci, kterou běžní klienti zažívají ve styku s korporátní sférou. Svérázný půvab této komunikace je totiž umocněn „jasným marketingovým jazykem, do nějž velké firmy své chování balí“. Během někdy i desítek minut čekání na zákaznické lince vás nahraný hlas několikrát ujistí, že mu na vás – ano, právě na Vás – záleží a „že si váží vašeho času“. Popis je mimochodem součástí kapitoly, jejímž hlavním a nepřekvapivým poselstvím je nutnost posílit instituce státu.

Jinde Pospěch popisuje, že velká nákupní centra disponují vedle dětských koutků také speciálními koutky pánskými, určenými „pro muže, které nakupování s partnerkami příliš nebaví“. Jediným členem rodiny, který v obchodním centru svůj koutek nemá, tak podle autora zůstává žena. Je to pro-

ma. Na obálce z 23. dubna 2020 například vidíme napsáno *Na koronavirus neumřel žádný zdravý člověk*. Uvnitř čísla se pak dočítáme v rozhovoru s odborníkem, že zda je člověk zdravý, prokáže „až pítva, a u některých mladých (...) lidí ani ta ne“. Poučka hodná krále Ubu. Existují v očích patologa vůbec „zcela zdraví lidé“? Nevím, ale definovat *zdravého* člověka se mi jeví stejně obtížné jako definovat *člověka normálního*.

Vzpomínám si na starou prpůvodu mediků: „Chirurg všechno umí, ale nic neví, internista všechno ví, ale nic neumí a patolog všechno umí a také všechno ví, ale není mu to už nic platné.“

A „šéf ODS Petr Fiala (v létě 2020) zpochyboval výzvy k nošením roušek a varoval před straše-

to, že celé obchodní centrum je vlastně zamýšleno jako jeden velký „ženský koutek“. Zatímco přítomnost mužů a dětí je v centrech potřeba ošetřit, „pro ženy má být obchodní centrum přirozeným prostředím k životu“, říká autor vtipně v kapitole, která ale jinak hlavně replikuje (přehnaně) kritické výhrady vůči nákupním centrum známé i z řady starších knih – jako třeba z *Měst zdí* od Anny Beaty Hábové.

Neznámá společnost tak obsahuje některé vtipné a podnětné postřehy, ale skeptik by možná řekl, že řada pasáží především shrnuje, co o daném tématu napsali jiní. Ovšem dodejme, že snažit se stále znovu a lépe pojmenovávat, co pojmenovali už předchůdci, je prostě úděl sociálních vědců a Pospěch to činí srozumitelně, inteligentně, elegantně a s působivými závěrečnými pointami.

Obrana proti technokratům

Kniha explicitně navazuje na *Slepé skvrny* Daniela Prokopa – v porovnání s nimi je ovšem méně statistická a více interpretační. Dále se Pospěch odvolává na dnes již klasickou publikaci antropologa Ladislava Holého *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*.

Některá Holého vysvětlení, jež Pospěch cituje, poukazují na to, že ne vše se dá vysvětlit přetrvávajícím komunistickým dědictvím: zatímco my krčíme rameny a jako na viníka ukazujeme na komunistický režim, naši dědečkové podobně krčili rameny a ukazovali na císaře pána.

Uvést by se daly další obdobné tituly, především *47 odstínů české*

společnosti – Pospěch probírá méně témat, ale poněkud více do hloubky. Každopádně naše společnost má tolik „slepých skvrn“, že ani další kniha na toto téma nevychází zbytečně.

Obecně je *Neznámá společnost* rovněž obranou humanitních věd proti „technokratům“, kteří tvrdí, že české školy produkují zbytečně moc antropologů a sociologů.

Na obhajobu nezastupitelnosti jejich přístupu Pospěch uvádí příklad z přelomu padesátých a šedesátých let minulého století, kdy se hlavní plánovač chystal v centru New Yorku vybudovat dvě nové dálnice. Na papíře šlo o dobře promyšlené projekty, jejichž jednotlivé aspekty jako technické parametry, dopravní kapacita či ekonomická návratnost byly detailně propočítané. Plán ale narazil na odpor veřejnosti. Zaskočení zástupci stavebních firem se obraceli k projektantům z plánovací kanceláře, ale ti jen krčili rameny: „My nic, my jsme to naměřili dobře.“ Lidé se prostě „začali chovat jinak, než jak jim to plánovali určili“.

Pospěchovu knihu otvírají provokativní otázky: „Proč je v Česku tolik zahradních bazénů? Proč je každá trafika plná časopisů o jídle a bydlení? Proč se v českých městech nesmí pít alkohol na veřejnosti a proč jsme si toho ani nevsimli? Proč máme rádi vtipy o frontách na banány?“ Případně proč se u nás o mladých lidech, kteří mají chuť něco kolem sebe změnit, pohrdavě říká, že jsou „svazáci“? Tyto čtenářsky vědecké větyčky ovšem možná zastírají, o co v posledku jde – o obhajobu sociologie.

Autor je literární publicista.

jakým je v určité společnosti alokována pozornost. Každá změna celku společnosti je změnou kritérií alokace masové pozornosti. Když ale nabídka informací závrtně převyšuje poptávku, politika se redukuje na bezohledný boj o pozornost voličů a argumentace je nahrazena úderem rétorikou.

Pozornost je veřejný statek, měla by být proto chráněna před plebním, k němuž dochází v demokracii zohavené stále bezohlednějšími volebními kampaněmi, mutujícími ve zpěvy nenávisti. Jinak by demokracie ztratila svou rozhodující funkci: vyhybat se hrozícím katastrofám dosahováním konsenzuální racionální změny.

Autor je filosof a kmenový autor Salonu.